

*Valtionjohtaja yhtenäisyyden rakentajana
väkivaltaisessa mediatapahtumassa*

Kandidaatintutkielma
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Viestintä
Joulukuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta

Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos

Sosiaalitieteiden laitos

Tekijä**Työn nimi**

Valtionjohtaja yhtenäisyyden rakentajana väkivaltaisessa mediatapahtumassa

Oppiaine

Viestintä

Työn laji

Kandidaatintutkielma

Aika

Joulukuu 2019

Sivumäärä

27

Tiivistelmä

Väkivaltaiset mediatapahtumat, kuten terrori-iskut, ovat median välittämiä ja tuottamia yhteiskunnan järjestystä ja turvallisuuden tunnetta horjuttavia tapahtumia. Ne ovat luonteeltaan yhtenäisyyttä hajottavia tapahtumia, jotka synnyttävät tarpeen yhtenäisyyden tunteen vahvistamiselle. Tämä on erityisesti valtionjohtajan tehtävä, sillä hänellä on symbolinen velvollisuus yhdistää kansa ja auttaa yhteiskuntaa palautumaan kriisistä. Kandidaatintutkielmassani tarkastelen sitä, miten valtionjohtaja rakentaa yhtenäisyyttä yhteiskunnan järjestystä järjestyttävissä kriisissä.

Yhtenäisyyttä rakentaessaan valtionjohtaja joutuu kamppailemaan merkityksistä muiden yhteiskunnassa toimivien voimien kanssa. Merkityksiä luodessaan valtionjohto viestii valitsemaansa narratiivia pyrkien saamaan tilanteen hallintaansa ja viestinsä läpi yhteiskunnassa. Yhteisöllisyyden rakentamisen kannalta merkitysten luomisen prosessissa tärkeitä keinoja ovat kehystäminen sekä symbolinen viestintä ja rituaalit.

Kehystäessään kriisin haluamallaan tavalla valtionjohtaja rakentaa tiettyä kuvaa tapahtumista ja määrittää sen, miten kriisiin vastataan. Kehykset määrittävät samaan aikaan ongelmia, niiden syitä ja ratkaisuja niihin. Rituaaleihin osallistumalla ja symbolien avulla viestimällä valtionjohtaja puolestaan ilmaisee kansallista surua ja julkista myötätuntoa symbolisesti merkittävällä tavalla. Yhtenäisyyden tunne vahvistuu, kun rituaaleja seuraavat ihmiset samastuvat yksityiskohtiin ja liittyvät yhteen muiden rituaalia seuraavien kanssa.

Yhtenäisyyttä rakennettaessa on myös määriteltävä se, ketkä sen piiriin kuuluvat. Kollektiivisen identiteetin rakentaminen on rajanvetoa ”meidän” ja ”heidän” välillä. Tässä prosessissa suosittu tapa rakentaa yhtenäisyyttä on retoriikka, jossa puhutaan ”meistä”. Yhteistä identiteettiä rakennetaan yhteisiin arvoihin ja ideaaleihin vetoamalla, ja se kuinka inklusiivisesti ryhmän identiteettiä rakennetaan, vaihtelee.

Nykyinen hybridi mediaympäristö asettaa valtionjohtajalle haasteita väkivaltaisessa mediatapahtumassa. Hybridissä väkivaltaisessa mediatapahtumassa huomiosta kilpailee aiempaa useampi toimija, mikä vaikeuttaa johtajan pyrkimyksiä saada viestintä läpi julkisuudessa. Hybridi mediatapahtuma myös kiihtyy nopeasti, mikä edellyttää valtionjohtajalta nopeaa reagointia.

Avainsanat

Väkivaltainen mediatapahtuma, terrorismi, rituaali, symbolinen viestintä, merkitysten luominen, kehystäminen, yhtenäisyys

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet	3
2.1. Mediatapahtuma	3
2.1.1. Väkivaltainen mediatapahtuma	4
2.1.2. Hybridi mediatapahtuma	5
2.2. Symbolinen viestintä ja rituaali	6
2.3. Viestintä yhtenäisyyden rakentamisena – viestinnän rituaalimalli	8
3. Valtionjohtaja yhtenäisyyden rakentajana	10
3.1. Merkitysten luominen.....	10
3.1.1. Väkivaltaisen mediatapahtuman kehystäminen ja vastauksen artikuloiminen.....	11
3.1.2. Rituaaleihin osallistuminen ja symbolien hyödyntäminen	15
3.2. Keitä ovat ”me”?	17
4. Johtopäätökset.....	21
5. Kirjallisuus	25

1. Johdanto

Perjantaina 15. maaliskuuta 2019 australialainen valkoisen ylivallan kannattaja iski kahteen moskeijaan Uuden-Seelannin Christchurchissa. 51 ihmistä kuoli, 49 loukkaantui ja uusiseelantilaisen yhteiskunnan turvallisuuden tunne järkkäytyi. Terrori-iskusta tuli nopeasti kiihtyvä mediatapahtuma, johon kierroksia lisäsi erityisesti hyökkäyksen livestriimaus hyökkääjän Facebook-seinällä sekä hänen ideologiaansa julistava 74-sivuinen manifesti. Uusiseelantilainen ja kansainvälinen media alkoi tällä vuosituhannella surullisen tutuksi tulleeseen tapaan rakentaa iskusta mediatapahtumaa.

Olin iskujen aikaan vaihto-opiskelijana maan pääkaupungissa Wellingtonissa ja seurasin yhteiskunnan reaktiota iskuihin. Solidaarisuuden tunne oli vahva, kun ihmiset kokoontuivat muistotilaisuuksiin, kantoivat kukkia paikallisten moskeijoiden eteen ja kirjoittivat tuen osoituksiaan katuihin ja rakennusten seiniin. Kansan yhtenäistämässä ja yhtenäisyyden tunteen rakentamisessa erityiseen rooliin nousi maan pääministeri Jacinda Ardern. Iskujen jälkipuinnissa Ardern sai kansainvälisestikin kiitosta siitä, miten hyvin hän onnistui esiintymään vahvana, yhtenäisyyttä luovana johtajana yhteiskunnan turvallisuutta järkyttäneessä kriisissä. Tätä keskustelua seurattessani kiinnostuin siitä, miten valtionjohto onnistuu viestinnällään yhdistämään kansan vastaavanlaisessa tilanteessa.

Tutkielmassani tarkastelen valtionjohtajan viestintää yhteiskunnan turvallisuutta ja yhtenäisyyttä järkyttävässä tapahtumassa. Kutsun tällaisia tapahtumia väkivaltaisiksi mediatapahtumiksi. Maailmamme on voimakkaasti medioitunut, eli medioiden läsnäolo ja merkitys ovat lisääntyneet ihmisten arjessa ja yhteiskunnassa (Seppänen & Väliaverron 2012, 41). Tämä näkyy myös kriisien ja katastrofien käsittelyssä. Olennaista tutkielmani kannalta onkin globalisaation ja digitalisaation aiheuttama mediaympäristön ja -tapahtumien hybridisoituminen. Väkivaltaisten mediatapahtumien hybridi luonne aiheuttaa valtionjohdolle uudenlaisia haasteita tilanteen hallinnassa ja yhteiskunnan johtamisessa. Hybridi mediatapahtuma kiihtyy nopeasti ja kilpailu huomiosta on kovaa. Väkivaltaisen tapahtuman synnyttämä kollektiivinen tunteidenpurskahdus vahvistuu medioituneen viestinnän ja hybridin mediaympäristön tarjoamien mahdollisuuksien kautta (Sumiala, Valaskivi, Tikka, Huhtamäki 2018, 89–90).

Rajaan valtionjohtajan viestinnän tarkastelun yhtenäisyyden rakentamiseen. Yhteiskunnan kohdatessa tragedian yhtenäisyyden tunteen korostaminen on tärkeää, jotta kriisistä voidaan päästä yli. Mediassa ja median kautta yritetään saada selkoa tapahtumista, surraan yhdessä ja rakennetaan yhtenäisyyden tunnetta. Viestinnän yhteisyyttä rakentava tehtävä korostuu kriisissä, kun tapahtumista

täytyy tehdä ymmärrettäviä ja tarjota lohtua vakiintuneiden kulttuuristen käsikirjoitusten, symbolien, tunteiden ja rituaalien avulla (Pantti, Wahl-Jorgensen & Cottle, 2012, 81). Nykyisen mediaympäristömme muuttuneet olosuhteet myös haastavat ajattelemaan uudelleen sitä, miten kerrotaan tarinaa ”meistä” ja ”heistä” (Sumiala ym. 2018, 15).

Yhtenäisyyden rakentamiseen osallistuu valtionjohdon lisäksi myös esimerkiksi media ja tavalliset kansalaiset. Tutkielmassani rajaan tarkastelun kuitenkin valtionjohtajan rooliin. Kuten Johanna Sumiala (2013, 107) toteaa, valtionjohtajalla on symbolinen velvollisuus tuoda kansa yhteen ja auttaa pääsemään kriisistä yli, ja tutkielmassani pyrin löytämään vastauksen siihen, miten tämä käytännössä tapahtuu. Valtionjohtajan symbolisen roolin vuoksi myös keskityn tarkastelussani juuri yksittäisen johtajan viestinnän tarkasteluun sen sijaan, että tarkastelisin laajemmin koko valtionjohtoa. Rajaustani valtionjohtajan viestintään tukee myös johtajuuden ja kriisin yhteen nivoutuminen. Kuten Arjen Boin ja Paul ’T Hart (2003, 544) sanovat, kriisissä on luonnollista, että kansa kääntyy johtajan puoleen odottaen hänen tekevän jotain. Kriisin johtamisessa onnistuminen tarkoittaa ”paluuta normaaliin” ja vahvistaa johtajan asemaa (emt.).

Tämän pohjustuksen myötä tutkimuskysymykseni on seuraava: Miten valtionjohtaja luo yhtenäisyyttä hybridissä väkivaltaisessa mediatapahtumassa?

Tutkielmassani keskeisessä roolissa on media-antropologi Johanna Sumialan tutkimuskirjallisuus. Sumiala on tutkinut paljon muun muassa kouluammuskelujen ja terrorismin kaltaisia kriisejä, median rituaaleja sekä väkivaltaa ja kuolemaa mediassa. Käytän tutkielmassani muun muassa hänen teoretisointiaan väkivaltaisista ja hybrideistä mediatapahtumista. Täydennän tutkimusta tuomalla keskusteluun muiden tutkijoiden, kuten kriisiviestintää poliittisen johdon näkökulmasta tutkineen Arjen Boinin ja mediarituaaleista kiinnostuneen Nick Couldryn, kirjallisuutta.

Aluksi määrittelen tutkielmani kannalta keskeiset käsitteet ja teoreettisen viitekehyksen, jonka kautta valtionjohtajan viestintää tarkastelen. Kolmannessa luvussa käsittelen yhtenäisyyden rakentamista tutkimuskirjallisuuden ja muutamien esimerkkitapausten avulla. Christchurchin iskujen lisäksi käytän esimerkkeinä Pariisissa vuonna 2015, Oslossa vuonna 2011 sekä Yhdysvalloissa vuonna 2001 tapahtuneita terrori-iskuja. Erittelen niitä keinoja, joiden avulla yhtenäisyyttä voidaan rakentaa ja tarkastelen sitä, miten niitä on hyödynnetty käsittelemissäni esimerkkitapauksissa. Koska kyseessä on kirjallisuuskatsaus, tarkastelen esimerkkitapauksiani niistä tehtyjen tutkimusten kautta oman empiirisen aineiston sijaan. Viimeisessä luvussa vedän vielä yhteen tutkielmani johtopäätökset ja analysoin lyhyesti hybridin mediaympäristön vaikutusta valtionjohtajan viestintään. Pohdin myös mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita sekä tutkielmani rajoitteita ja onnistumisia.

2. Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Tarkastelen valtionjohtajan viestintää erityisesti yhteiskunnan järjestystä järkyttävissä tapahtumissa, joten mediatapahtuman, tarkemmin määriteltynä väkivaltaisen mediatapahtuman, käsite on tutkielmassani keskeisessä roolissa. Käsitteen määrittelyssä olennaista on mediaympäristön muutos, minkä vuoksi tuon keskusteluun mukaan myös mediaympäristön ja -tapahtumien hybridisoitumisen. Tutkielmassani keskeisessä roolissa ovat myös symbolisen viestinnän ja rituaalin käsitteet, jotka ovat olennainen osa valtionjohtajan viestintää ja mediatapahtumia. Esittelen lyhyesti myös James W. Careyn teoretisoiman viestinnän rituaalimallin, sillä tarkastelen viestintää tutkielmassani tämän teorian kuvaaman yhteisyyden rakentamisen näkökulmasta. Seuraavaksi määrittelen nämä käsitteet, ja pyrin tuomaan niistä esiin tutkielmani kannalta olennaiset piirteet.

2.1. Mediatapahtuma

Hybridin väkivaltaisen mediatapahtuman määrittelemisen on hyvä aloittaa mediatapahtuman käsitteestä, jota ovat teoretisoineet ranskalainen Daniel Dayan ja yhdysvaltalaisisraeliläinen Elihu Katz (1992). Dayan ja Katz (1992, 1) kuvaavat mediatapahtumia joukkoviestinnän suuriksi juhlapyhiksi, jotka kutsuvat katsojat lopettamaan päivittäiset rutiininsa ja liittymään juhla kokemukseen. Juhlapyhien tavoin mediatapahtumat keskeyttävät rutiinin sekaantuessaan normaaliin lähetyksrytmiin ja elämänkulkuun ja kääntävät huomion me poikkeuksellisiin tapahtumiin. (Dayan ja Katz 1992, 5.) Dayanin ja Katzin kuvailemia mediatapahtumia ovat esimerkiksi kuninkaalliset häät tai olympialaiset.

Dayanin ja Katzin mukaan mediatapahtumat ovat ennen kaikkea suorja lähetyksiä ja täten ne voivat olla ennalta-arvaamattomia. Riskinä on, että jokin voi mennä pieleen. Tavallisesti mediatapahtumat on organisoitu median ulkopuolella ja media vain tarjoaa kanavan niiden välittämiseen. Mediatapahtuman järjestäjä kuuluu yhteiskunnan ja järjestelmän sisäpiiriin ja keskiöön ja voi olla esimerkiksi hallitus, poliittinen puolue tai kansainvälinen elin, vaikkapa olympiakomitea. Dayanin ja Katzin kuvaamat mediatapahtumat ovat myös ennalta suunniteltuja. Esimerkiksi olympialaisia aletaan suunnittelemaan jo vuosia etukäteen. Mediatapahtumien yleisöt ovat valtavia, jopa koko maailman kattavia ja tapahtumilla on normatiivisia vaikutuksia: niitä on ikään kuin pakko seurata. Mediatapahtumia kuvataan kunnioittaen ja seremoniaalisesti ja ne juhlistavat sovinnollisuutta kutsuen hylkäämään vihamielisyyden. Juuri sovinnollisuuden korostuminen erottaa ne päivittäisistä uutistapahtumista, joissa konflikti on väistämättä läsnä. Dayanin ja Katzin kuvaamat mediatapahtumat saavat ihmiset kokoontumaan yhteen tapahtuman äärelle ja yhdistävät yhteiskuntaa ja luovat lojaliteettia yhteiskuntaa ja sen legitiimiä hallintoa kohtaan. (Dayan & Katz 1992, 5–9.)

2.1.1. Väkivaltainen mediatapahtuma

Dayania ja Katzia on kritisoitu liiasta mediatapahtumien seremoniallisuuden ja yhteisöä lujittavan luonteen korostamisesta sekä yllättävien ja väkivaltaisten tapahtumien ulossulkemisesta tarkastelusta (Sumiala 2010, 122). Esimerkiksi terrori-isku tai joukkoammuskelu ei aivan sovi Dayanin ja Katzin seremoniallisen, ennalta suunnitellun mediatapahtuman käsitteeseen. Käsitettä voidaan kuitenkin soveltaa tällaisiin yhteiskuntaa ja sen järjestystä järjestyttäviin tapahtumiin, joihin viitataan tutkielmassani käsitteellä väkivaltainen mediatapahtuma. Käsitettä on käyttänyt ainakin Johanna Sumiala muun muassa terrori-iskuja ja joukkomurhia kuvatessaan (Sumiala 2017). Tällaisia katastrofeja on kutsuttu myös kauhumaratoneiksi (*disaster marathons*) ja terrorispektaakkeleiksi (*spectacles of terror*) (Liebes 1998, 71; Kellner 2010, 79). Tutkielmassani käytän juuri väkivaltaisen mediatapahtuman käsitettä, koska mielestäni se kuvaa osuvimmin niin perinteisen kuin digitaalisen ja sosiaalisen median roolia tapahtuman tuottajana.

Vastauksena seremoniallisuuden ja yhteisöllisyyden korostamista koskevaan kritiikkiin Katz on yhdessä Tamar Liebesin (2007) kanssa muuttanut tutkimuksen fokuksen seremoniallisista mediatapahtumista kauhumaratoneihin eli väkivaltaisiin mediatapahtumiin. Seremoniallisen mediatapahtuman tavoin myös väkivaltainen mediatapahtuma keskeyttää normaalin rutiinin. Siinä missä edellinen on luonteeltaan yhdistävä, jälkimmäinen on yhteisöä hajottava (*disruptive*). Väkivaltainen mediatapahtuma ei ole myöskään ennalta suunniteltu, ainakaan samalla tavalla kuin seremoniallinen mediatapahtuma. Katz ja Liebes nimeävätkin keskeiseksi eroksi seremoniallisen ja väkivaltaisen mediatapahtuman välillä sen, kuka tapahtumaa kontrolloi. Seremoniallisen mediatapahtuman tuottavat yhdessä media ja järjestäjät ja se on yhteiskunnallista järjestelmää ja hallintoa tukeva tapahtuma. Väkivaltainen mediatapahtuma puolestaan on uhka vallanpitäjille. Järjestäjät toimivat hallintoa ja järjestelmää vastaan ja ovat ikään kuin tunkeutuva voima vallanpitäjien ulottumattomissa. (Katz & Liebes 2007, 158–164.)

Tutkielmassani käytän täten väkivaltaisen mediatapahtuman käsitettä kuvaamaan mediassa tuotettuja väkivaltaisia tapahtumia, jotka ovat luonteeltaan yhteisöä hajottavia ja joiden tarkoitus on hyökätä legitiimiä hallintoa ja järjestelmää vastaan. Seremoniallisten mediatapahtumien tavoin ne keskeyttävät median normaalin päivärytmin ja kokoavat valtavia yleisöjä, mutta erona Dayanin ja Katzin mediatapahtumiin ne eivät korosta sovinnollisuutta vaan konfliktia. Median ja tapahtuman järjestäjien, kuten hallinnon tai olympiakomitean sijaan väkivaltaisissa mediatapahtumissa kontrollissa ovat väkivallan tekijät. Seuraavaksi tarkastelen mediaympäristön muutoksen vaikutusta mediatapahtuman määrittelyyn esittelemällä hybridin mediatapahtuman käsitteen.

2.1.2. Hybridi mediatapahtuma

Nykykontekstissa on huomioitava, että Dayan ja Katz määrittivät mediatapahtuman käsitteen lähes 30 vuotta sitten, jonka jälkeen mediaympäristö on muuttunut huomattavasti. Dayan ja Katz määrittelevät mediatapahtuman television omaksi lajityypiksi, mutta nykyisin käsitettä voidaan soveltaa laajemmin niin perinteisessä mediassa, internetissä kuin sosiaalisessa mediassa rakentuviin tapahtumiin. Dayanin ja Katzin kriitikot ovat vaatineet mediatapahtuman käsitteet uudelleen määrittelemistä kommunikaation globalisoiduttua internetin ja sosiaalisen median myötä. Esimerkiksi Andreas Heppin ja Nick Couldryn (2010, 9–11) mukaan nykyisin mediatapahtumat pitäisi ymmärtää monikulttuurisiksi tapahtumiksi, jotka eivät ole sidottuja tiettyyn paikkaan. Keskitettyjen valtarakenteiden, kuten perinteisen median, lisäksi tapahtumia rakennetaan myös hajautetuissa valtarakenteissa, kuten internetissä ja sosiaalisissa verkostoitumissivustoissa (Hepp ja Couldry 2010, 9; Sumiala ym. 2018, 13–14). Couldry (2012, 79) toteaa, että vaikka mediatapahtumista on kenties tullut harvinaisempia, niin median erityinen suhde yhteiskuntaan säilyy tärkeänä. Tämän vuoksi Johanna Sumialan, Katja Valaskiven, Minttu Tikan ja Jukka Huhtamäen (2018, 14) mukaan tutkimuksen tulisi keskittyä tietyn median, kuten television, sijaan tapahtumien medioitumisen prosesseihin.

Toimiva termi mediatapahtuman päivittämiseksi nykypäivään on hybridi mediatapahtuma. Sumiala ja kumppanit (2018, 4) toteavat, että nykypäivän mediakatastrofit tapahtuvat niin kuin tapahtuvat nykyisen hybridin mediaympäristön vuoksi – saatavilla oleva teknologia luonnollisesti vaikuttaa siihen, miten tapahtuma rakentuu. Dayanin ja Katzin mediatapahtumien voidaankin ajatella hybridisoituneen teknologisen kehityksen myötä. Sumialan ja kumppaneiden (2018, 15) mukaan hybridi mediatapahtuma tuotetaan perinteisen valtavirtamedian ja uusien kommunikaatioteknologioiden kuten internetin ja mobiililaitteiden monimutkaisessa verkostossa. Dayanin ja Katzin ajatus koko maailmasta yleisönä on tämän kehityksen myötä pirstoutunut useille eri ruuduille katsojien liittyessä mediatapahtumaan monin eri tavoin (Sumiala ym. 2018, 16). Pelkän televisiolähetyksen sijaan tapahtumaa voi seurata reaaliaikaisena vaikkapa uutistoimiston verkkosivuilla tai sosiaalisessa mediassa.

Yleisö voi myös itse osallistua hybridin mediatapahtuman tuotantoon, kun taas Dayanin ja Katzin alkuperäisessä mediatapahtuman määritelmässä yleisö on passiivinen sivustaseuraaja. Kun tapahtuman tuotantoon osallistuu yhä useampi, myös mediasisältöjen määrä luonnollisesti lisääntyy. Tämän myötä lisääntyy myös kilpailu huomiosta. Kehittynyt teknologia lisää myös hybridin mediatapahtuman kiihtyvyyttä. Uutiset, kuvat ja meemit leviävät yhä nopeammin toimijoiden ja alustojen välillä ylittäen kulttuurisia ja maantieteellisiä rajoja. Hybridit mediatapahtumat voivat olla

samaan aikaan seremoniallisia ja hajottavia ja painotus vaihdella tapahtumien edetessä. Sumialan ja kumppaneiden mukaan myöskään ajatus ”meistä” ei ole kadonnut väkivaltaisissa hybrideissä mediatapahtumissa, vaan se on jopa vahvistunut saavuttaessaan uusia yleisöjä digitaalisen median kautta. (Sumiala ym. 2018, 12–58.)

Kuten Sumiala ja kumppanit (2018, 15) toteavat, keskustelu mediatapahtumista elää jatkuvasti. Vaikka mediaympäristö on muuttunut merkittävästi siitä, kun Dayan ja Katz määrittelivät mediatapahtuman, on ilmiö yhä olemassa ja sitä voidaan tarkastella käsitteenä, joka on uudistunut digitaalisena aikana. Kiteytettynä hybridit mediatapahtumat ovat perinteisiä mediatapahtumia globaalimpia ja näkyvämpiä ja puhuttelevat laajempia ja heterogeenisempiä yleisöjä. (Sumiala ym. 2018, 15–16.) Niissä hybridisoituvat niin teknologinen ympäristö, toimijoiden väliset suhteet kuin tavat käyttää mediaa (Sumiala, Tikka & Valaskivi 2019, 204).

2.2. Symbolinen viestintä ja rituaali

Viestinnän yhtenäisyyttä rakentavassa toiminnassa symbolisella viestinnällä on tärkeä rooli. Sumialan (2010, 34) mukaan symboliikkaa tarvitaan viestinnässä, ”koska ihmismielet eivät voi muodostaa suoraa, välitöntä yhteyttä toisiinsa”. Symbolisessa viestinnässä yhteisesti jaettujen käyttäytymismuotojen avulla muotoillaan yhteisiä merkityksiä ja luodaan uusia. Tämä edellyttää sitä, että toimijat noudattavat yhteisesti jaettuja merkkien, kielen, tekstin ja esittämisen sääntöjä ja käytäntöjä. Symbolista viestintää on esimerkiksi aplodien anto esityksen jälkeen tai kynttilän sytyttäminen kuolleen muistoksi tietyssä paikassa. (Sumiala 2010, 34.) Rituaaleja ja symbolista viestintää on teoretisoitu jo 1900-luvun alusta lähtien, jolloin ranskalainen sosiologian klassikko Émile Durkheim (1858/1912) analysoi niiden suhdetta ja oletti, että symbolinen viestintä on edellytys kaikkien yhteiskuntien koossa pysymiselle (Sumiala 2010, 47).

Symbolisen viestinnän toistuvia muotoja voidaan kutsua rituaaleiksi (Sumiala 2010, 34). Durkheimin lisäksi lukuisat muut teoreetikot ovat olleet kiinnostuneita rituaaleista, eikä käsitteen määrittelystä ole täyttä yksimielisyyttä. Esimerkiksi isobritannialainen Victor Turner (1920-1983) on tarkastellut rituaaleja elämän murrosvaiheisiin liittyvissä siirtymäriiteissä ja ranskalainen Georges Bataille (1897-1962) puolestaan on ollut kiinnostunut kuoleman rituaaleista (Sumiala 2010, 58;64). Sumialan (2010, 46) mukaan käsite liitetään antropologiassa ja sosiologiassa moniin erilaisiin yhteisöllisiin tapahtumiin ja tutkijoiden keskuudessa on erimielisyyksiä myös siitä, liittyykö rituaali aina uskontoon ja/tai magiaan vai voiko se esiintyä myös näiden ulkopuolella, esimerkiksi poliittisena rituaalina. Monet eri tulkinnat osoittavat, että rituaalien ja yhteisöllisyyden suhde on monimutkainen vyyhti, mutta yhteistä niille on rituaalin, viestinnän ja yhteisöllisyyden kietoutuminen toisiinsa (Sumiala 2010, 72). Sumialan (2010, 46) mukaan tutkijoiden keskuudessa on kuitenkin tietynasteinen

konsensus siitä, että ”rituaalissa on kyse säännönmukaisesta, ainakin jossain määrin kaavamaisesta toiminnasta, jolla on normatiivisia vaikutuksia osallistujiinsa”.

Säännönmukaisuuden ja kaavamaisuuden lisäksi erilaisissa rituaalien määritelmässä korostuvat muun muassa toisto ja kulttuurinen ulottuvuus. Stanley J. Tambiahin (1981, 119) mukaan rituaalit ovat kulttuurisesti rakennettuja symbolisen viestinnän järjestelmiä. Ne koostuvat määrättyistä sanojen ja tekojen sarjoista, jotka usein ilmaistaan medioiden välityksellä (Tambiah 1981, 119). Myös Jeffrey C. Alexander (2006, 29–30) korostaa rituaalien kulttuurista ja symbolista ulottuvuutta. Hänen mukaansa rituaalit ovat toistettuja ja yksinkertaistettuja kulttuurisen viestinnän tapahtumia. Rituaalien teho energisoi osanottajat, liittää heidät toisiinsa ja vahvistaa heidän identifioitumistaan viestinnän symbolisiin objekteihin (Alexander 2006, 29–30). Ronald L. Grimes (2011, 12) taas määrittelee rituaalit toimintana, jossa ihmiset esiintyvät ja joka tapahtuu tietyssä ajassa ja paikassa. Kuten Tambiah, myös Grimes korostaa rituaalien säännönmukaisuutta. Hänen mukaansa rituaalit ovat tavallisesti formalisoituja: on olemassa tietyt tavat suorittaa niitä. Alexanderin tavoin Grimes pitää myös toistoa rituaaleille ominaisena piirteenä, mutta toisaalta hän toteaa niissä olevan usein jotain uniikkia, luovaa ja harvinaista. (Grimes 2011, 12–3.)

Mediatapahtumien kontekstissa rituaalin tarkastelua ei voi erottaa mediasta. Grimesin (2011, 20) mukaan media ja rituaali ovat vuorovaikutteisia ja limittäisiä prosesseja. Isobritannialainen Nick Couldry tarkastelee tätä yhteyttä mediarituaalin käsitteen avulla. Couldry (2003, 4) tarkoittaa mediarituaaleilla tilanteita, joissa media toimii jonkinlaisena olennaisena järjestäytymisen tasona, jossa olemme tai kuvittelemme olevamme osa yhteisöä. Couldry (2003, 4) kritisoi Durkheimia ja hänen ajattelunsa perinteistä tulkintaa, functionalistista rituaalikäsitystä. Sen mukaan rituaalin nähdään yksiulotteisesti tuottavan tai ylläpitävän sosiaalista integraatiota. Perinteisen Durkheim-tulkinnan mukaan rituaalien on ajateltu vahvistavan vakiintunutta, ”luontaisena” pidettyä järjestystä, mutta Couldryn mukaan huomio pitäisi kiinnittää valtaan ja median ja hallinnon yhteyksiin: valta on nivoutunut mediarituaaleihin, eikä tätä seikkaa tulisi sivuuttaa. Couldry analysoi Durkheimin rituaaliteorian merkitystä nykyaikana ja tekee jaon neodurkheimilaiseen ja postdurkheimilaiseen lähestymistapaan. Neodurkheimilaisen näkökulman mukaan media tuo yhteisön jäsenet yhteen ja liittää heidät osaksi laajempaa sosiaalista maailmaa. Tätä ajatusta edustavat esimerkiksi Dayan ja Katz mediatapahtuman käsitteellään. Couldryn itse edustama postdurkheimilainen lähestymistapa puolestaan korostaa median ja yhteisön välisen suhteen sosiaalista konstruointia. Postdurkheimilaisen näkökulman mukaan suhde ei siis ole automaattisesti olemassa, vaan se rakennetaan. (Couldry 2003, 4–13; Sumiala 2010, 50–56.)

Couldryn (2003, 45) mukaan yhteisössä ei välttämättä ole mitään keskusta, mutta on tärkeää, että uskomme sen olemassaoloon. On vain ”myytti keskuksesta”, jota media rakentaa mediarituaalien avulla. Mediarituaalit tuottavat myyttiä siitä, että media muodostaa sosiaalisen keskuksen, jolla on legitiimi asema elämässämme. Mediarituaalien kautta toisin sanoen tehdään luonnolliseksi myytti median yhteiskunnallisesta keskeisyydestä. (Couldry 2003, 2.) Sumiala (2010, 114) huomauttaa myös, ettei media ainoastaan välitä rituaaleja, ”vaan myös muokkaa niitä samalla vaikuttaen ja muovaten sitä, miten rituaaleja tulkitaan ja miten niitä esitetään”. Voidaankin todeta, että mediallyllä on rituaalien tuottamisessa ja täten myös yhtenäisyyden rakentamisessa paljon valtaa. Janne Seppäsen ja Esa Väliiverosen (2014, 109–112) mukaan median rituaaleissa ihmisten yhteenkuuluvaisuuden tunne vahvistuu, kun he samastuvat rituaalin yksityiskohtiin ja kytkeytyvät yhteen muiden rituaalia seuraavien kanssa.

Dayan ja Katz (1992) viittaavat rituaaleilla mediatapahtumien suunniteltuun ja seremonialliseen luonteeseen. Väkivaltaisissa mediatapahtumissa myös väkivallan tekijän toiminnassa ja yleisön vastauksissa voidaan tunnistaa rituaaleja. Niitä voivat olla esimerkiksi terrori-iskun suunnitelmallisuus tai virtuaalisten osanottojen osoittaminen väkivallan uhreille. (Sumiala ym. 2018, 90; Katz & Liebes 2007; Sumiala 2013, 105.) Grimesin (2011, 13) mukaan esimerkiksi Yhdysvaltojen 9/11-iskuissa sekä hyökkääjät että hyökkäykseen kohteena olleet esittivät rituaaleja: hyökkääjät valmistautuivat iskuihin rukoilemalla ja yhden kaapatun lentokoneen matkustajat taas esittivät rukouksia puhelinten välityksellä.

2.3. Viestintä yhtenäisyyden rakentamisena – viestinnän rituaalimalli

Viestintää voidaan tarkastella kolmen eri tehtävän kautta: viestintä tiedonsiirtona, yhteisyyden rakentamisena ja sanoman levittämisenä (Huhtala & Hakala 2007, 30). Näistä kolmesta tehtävästä tutkielmassani olennainen on yhteisyyden rakentaminen. Tämän näkökulman juuret ovat jo kommunikaatio-sanan käsitehistoriassa: latinankielinen *communicare* tarkoittaa yhteiseksi tekemistä, jakamista ja osallistumista (Sumiala, 2010, 30). Viestinnän tehtävää yhteisyyden rakentamisena on teoretisoinut yhdysvaltalainen James W. Carey viestinnän rituaalimallillaan.

Careyn (1989, 18) rituaalimallissa viestintä liittyy termeihin, kuten jakaminen, osallistuminen, yhteenliittyminen ja kumppanuus. Rituaalimalli ei keskity viestien levittämiseen tilassa vaan yhteiskunnan ylläpitoon ajassa. Keskiössä on informaation välittämisen sijaan yhteisten uskomusten representointi. Rituaalimallissa viestintä on pyhä seremonia, joka liittyy ihmisen yhteen toveruudessa ja yhtenäisyydessä. Esimerkiksi sanomalehden lukemisessa ei ole niinkään kysymys tiedon lähettamisestä tai vastaanottamisesta, vaan joukkoon osallistumisesta. Lukija ei opi mitään uutta,

vaan hänelle rakentuu ja vakiintuu tietty kuva maailmasta – uuden tiedon saamisen sijasta lukija seuraa maailmassa kiistelevien voimien esitystä. (Carey 1989, 18–20.)

Esimerkiksi Harold D. Lasswellin (1902-1978), Claude Shannonin (1916-2001) ja Warren Weaverin (1894-1978) teoretisoimassa viestinnän siirtomallissa viestintä on ensisijaisesti lähettäjakeskeistä, ylhäältä alas suuntautuvaa toimintaa, kun taas Careyn viestinnän rituaalimallissa viestintä on ennemminkin kansalaisten yhteistä toimijuutta ja yhteiskunnan rakentamista alhaalta ylöspäin. Salli Hakalan ja Hannele Huhtalan (2007, 32) mukaan tällainen tarkastelu sopii paremmin demokraattisen yhteiskunnan ihanteisiin. Kriisissä, jollaisia väkivaltaiset mediatapahtumatkin ovat, yhtenäisyys tiivistyy ja syntyy erityinen tarve pitää huolta asianosaisten tiedontarpeista. (Hakala & Huhtala 2007, 31–32.)

Hakalan ja Huhtalan (2007, 33) mukaan Careyn yhteisyyttä rakentava rituaalimalli on vakuuttavimmillaan tarkastellessa ”hädän ja muiden tunteiden kokemista ja suuren yleisön huomioon ottamista kriisissä”. Väkivaltaisessa mediatapahtumassa viestinnän rituaalimalli on hyödyllinen tarkastellessa nimenomaan yhteisön ja yhteisyyden rakentumista. Hakalan ja Huhtalan (emt.) mukaan media rakentaa kriisissä yhteisön kokemusta, esittää siihen liittyvät tunteet ritualistisesti ja tuottaa toistolla hyväksytyjä tapoja käsitellä surua, menetystä ja kaipausta yhteisöllisesti. Median tehtävä on tiedonjaon lisäksi yhteisöllisyyden ja vastuuntunnon luominen (emt.). Seuraavaksi tarkastelen sitä, millaisin keinoin valtionjohtaja voi rakentaa rituaalimallin mukaista yhtenäisyyttä väkivaltaisissa mediatapahtumissa.

3. Valtionjohtaja yhtenäisyyden rakentajana

Kuten edellä olen todennut, väkivaltainen mediatapahtuma on luonteeltaan yhteisöä hajottava ja uhka yhteiskunnan järjestelmälle ja legitiimille hallinnolle. Tämä luo erityisen tarpeen yhtenäisyyden ja valtionjohtajan aseman vahvistamiselle. Väkivaltaisessa mediatapahtumassa syntyy tarve poliittiselta johdolta kansalle suuntautuvalle tiedottamiselle ja kriisiviestinnälle, jotta kansa voisi tehdä tilanteesta selkoa (Christensen, Lægreid & Rykkja 2013, 173). Tässä luvussa tarkastelen niitä keinoja, joiden avulla valtionjohto pyrkii kumoamaan hybridin väkivaltaisen mediatapahtuman hajottavan vaikutuksen. Näitä yhtenäisyyttä rakentavia keinoja ovat kehystämisen ja rituaalien avulla tapahtuva merkitysten luomisen prosessi sekä kollektiivisen identiteetin, ”meidän”, luominen. Tarkastelen yhtenäisyyden rakentamista johdannossa esittelemieni esimerkkitapausten kautta.

3.1. Merkitysten luominen

Hollantilaisen politiikantutkijan Arjen Boinin (2005, 69) mukaan kriisissä tapahtumat ottavat viranomaiset valtaansa saaden heidät usein menettämään kontrollin poliittisen viestinnän dramaturgiasta. Merkitysten luominen (*meaning making*) on valtionjohdon keino saada kontrolli takaisin ja pyrkiä vähentämään syntyneitä julkista ja poliittista epävarmuutta. Boin määrittelee merkitysten luomisen prosessiksi, jossa tuotetaan faktoja, kuvia ja speaktaakkeleita, joiden tarkoituksena on vaikuttaa kriisin synnyttämään epävarmuuteen ja kiistelyyn. Valtionjohto viestii valitsemaansa narratiivia selittäen mitä tapahtui, miksi niin tapahtui ja miten tästä jatketaan eteenpäin. Boinin mukaan valtionjohto kilpailee merkityksiä luodessaan muiden toimijoiden, kuten terroristien tai toisten poliitikkojen, kanssa julkisen mielipiteen muokkaamisesta – jos poliittinen johto ei saa viestiään läpi, joku muu saa. Poliittinen viestintä on siis kilpailua, jossa sanat, kuvat, eleet ja esiintyminen ratkaisevat. (Boin 2005, 69–70.) Kuten ranskalaiset politiikantutkijat Florence Faucher ja Laurie Boussaguet (2017, 176) huomauttavat, valtionjohtajan jokainen päätös ja liike on institutionaalista kommunikaatiota, olivat ne sitten suunniteltuja tai eivät.

Tom Christensenin, Per Lægreidin ja Lise Hellebø Rykkjan (2013, 168) mukaan antaessaan kriisille merkityksen johtajat kehystävät kriisin kansalle, ja tässä prosessissa viestintä ja symbolit ovat elintärkeitä. Niiden avulla johtaja luo ainakin kuvan siitä, että asiat ovat hallussa, mikä mahdollistaa kansan johtamisen, lohduttamisen sekä tiedottamisen. (Christensen ym. 2013, 168.) Tämä voi kuitenkin olla vaikeaa, sillä kuten Boin (2005, 87) toteaa, kriisi luo hämmennystä, spekulointia ja risteäviä uskomuksia. Näissä olosuhteissa johtajan on Boinin mukaan tärkeää, mutta myös haastavaa, muokata merkitysten luomisen prosessia, jonka kautta kriisi nimetään, ymmärretään ja arvioidaan. Boin toteaa, että kriisissä pelkkien etukäteen tehtyjen suunnitelmien seuraaminen ja strategisten

valintojen tekeminen ei riitä, vaan merkityksiä luodessaan johtaja joutuu myös improvisoimaan julkista viestintäänsä joutuessaan keskelle hektistä raportointia. (Boin 2005, 82–87.) Christensen ja kumppanit (2013, 175) tukevat tätä ajatusta todetessaan, että suunnitelmat osoittautuvat epävarmuuden ja kiireellisyyden leimaamissa kriiseissä usein riittämättömiksi tai jopa hyödyttömiksi. Suunnitelmien toimeenpanon lisäksi johtajan on siis kyettävä improvisoimaan nopeaa reagointia vaativissa tilanteissa.

Boin (2005, 82) jakaa merkitysten luomisen prosessin kolmeen osaan: kehystämiseen, rituaaleihin ja peittelyyn (*masking*). Peittelyllä Boin tarkoittaa tiettyjen asioiden piilottelua tai jopa valehtelua, josta voi olla kriisin hallinnassa apua lyhyellä tähtäimellä, mutta joka voi kostautua myöhemmin synnyttäessään esimerkiksi epäluottamusta johtajia kohtaan. Käsittelen seuraavaksi Boinin nimeämistä merkitysten luonnin osista kahta ensimmäistä, kehystämistä ja rituaaleja, sillä ne ovat tehokkaita keinoja erityisesti yhtenäisyyden rakentamisen kannalta.

3.1.1. Väkivaltaisen mediatapahtuman kehystäminen ja vastauksen artikuloiminen

Kehystäminen on yksi keino, jonka avulla valtionjohto luo merkityksiä väkivaltaisessa mediatapahtumassa. Seppäsen ja Väliiverosen (2014, 97) mukaan kehystämällä tarkoitetaan ”sitä valintojen ja muokkauksen prosessia, jonka avulla mediaesityksiä tuotetaan”. Erilaisten äänellisten, kielellisten ja visuaalisten keinojen avulla tapahtumista rakennetaan tietty kuva (Seppänen & Väliverronen 2014, 97). Robert Entmanin (1993, 52) mukaan kehystäminen on tiettyjen todellisuuden aspektien valitsemista ja korostamista niin, että edistetään tiettyä tulkintaa ongelmasta, sen moraalista arvioinnista ja ratkaisusta. Kehystettäessä tietyistä tiedonosasista tehdään toisia tärkeämpiä. Kehykset siis määrittelevät ongelmia ja niiden syitä, tekevät moraalisia arvioita ja ehdottavat ratkaisuja ongelmiin. (Entman 1993, 52–53.)

Seppäsen ja Väliiverosen (2014, 97) mukaan kehystäminen voi olla myös kontekstin eli asiayhteyden rakentamista. Kehykset auttavat havainnoimaan, tunnistamaan ja nimeämään asioita ja antavat tilanteille ja toiminnalle merkityksen. Seppänen ja Väliverronen huomauttavat, että usein kehystäminen mielletään journalistien työssään käyttämäksi apuvälineeksi, mutta toimittajat eivät ole ainoita, jotka kehystävät maailman tapahtumia. Myös muut yhteiskunnan toimijat, kuten valtionjohtajat, pyrkivät kehystämään asioita. Kehystämällä on valtionjohtajille merkitystä, sillä heidän toimintaedellytyksensä riippuvat siitä, miten he saavat oman näkökulmansa julkisuuteen ja hyväksytyksi. (Seppänen & Väliverronen 2014, 97–98.) Kehystämisen merkittävyyttä tukee myös Boinin (2005, 82) huomio siitä, että se, joka kehystää kriisin onnistuneesti, hallitsee niiden strategioiden määrittelemistä, joilla kriisi ratkaistaan. Kehystämisen myötä valtionjohto siis myös määrittää sen, miten yhteiskunta vastaa kriisiin.

Kehystämässä dataa, argumentteja ja historiallisia analogioita käytetään harkitusti hyväksi. Retoriikka, metaforat ja tunteisiin vetoavat käsitteet lisäävät tai vähentävät kollektiivista ahdistusta. (Boin 2005, 82–83.) Väkivaltainen mediatapahtuma on usein isku yhteiskunnan arvoja ja periaatteita kohtaan. Täten se on myös symbolinen kriisi. (Christensen ym. 2013, 168.) Tämä symbolinen ulottuvuus korostuu monissa väkivaltaisissa mediatapahtumissa. Esimerkiksi Faucherin ja Boussaguetin mukaan vuoden 2015 tammi- ja marraskuussa Pariisissa tapahtuneet terrori-iskut olivat hyökkäyksiä Ranskalle tärkeitä periaatteita, kuten sananvapautta ja maallista elämäntapaa, vastaan (Faucher & Boussaguet 2017, 182). Faucher ja Boussaguet analysoivat artikkelissaan sitä, miten Ranskan valtionjohto osallistui terrori-iskujen tulkinnan muovaamiseen. He tarkastelevat hallinnon viestintästrategiaa ja esiintymistä molempia iskuja seuranneina viikkoina.

Symbolinen ulottuvuus ilmenee myös heinäkuussa 2011 Oslon keskustassa ja Utøyän saarella tapahtuneissa terrori-iskuissa, jotka kohdistuivat fyysisesti keskeisiin demokraattisiin instituutioihin – ministeriöihin ja suurimpaan puolueeseen – uhaten maan sosiaalisia ja poliittisia arvoja (Christensen ym. 2013, 168). Christensen ja kumppanit tarkastelevat artikkelissaan Norjan hallinnon ja poliisin reaktioita Oslon terrori-iskuihin kriisiviestinnän teorian näkökulmasta, keskittyen merkitysten luomisen prosessiin. Heidän sisältöanalyysinsä sisältää poliittisia dokumentteja, puheita ja väittelyitä iskuja seuraavan vuoden ajalta. Seuraavaksi tarkastelen perusteellisemmin Ranskan ja Norjan terrori-iskujen kehystyksiä.

Sumialan ja kumppaneiden (2018, 43) mukaan vuoden 2015 Pariisin terrori-iskuista ensimmäisen, Charlie Hebdo -lehden toimitukseen tehdyn hyökkäyksen jälkeen presidentti Francois Hollandella oli merkittävä rooli yhteiskunnan vastauksen artikuloimisessa. Puheessaan Élysée-palatsilla 7. tammikuuta Hollande kehysti tapahtumat hyökkäykseksi vapautta ja Ranskan yhtenäisyyttä vastaan (Sumiala ym. 2018, 43–44). Faucherin ja Boussaguetin mukaan Hollanden kehystyksessä terrori-isku oli isku Ranskan sydämeen: sananvapautta, Ranskan kulttuuria, moninaisuutta ja demokratiaa kohtaan. Saman vuoden marraskuussa ympäri Pariisia tapahtunutta iskujen sarjaa kuvatessaan Hollande käytti sanoja kuten pelkuruus, barbarismi ja fundamentaalisuus. Terroristit olivat ”hulluja fanaatikkoja, joilla ei ollut mitään tekemistä islaminuskon kanssa”. Faucher ja Boussaguet toteavat, että marraskuussa iskut kehystettiin hyökkäykseksi erityisesti Ranskan arvoja, nuorisoa ja elämäntapaa vastaan. Kohteena oli ”elämää, kulttuuria, urheilua ja juhlimista rakastava Ranska, joka on avoin maailmalle ja jota ei määritä mikään tietty uskonto, väri tai alkuperä”. (Faucher & Boussaguet 2017, 181–182.)

Kun iskujen kohteena oli Ranska ja sen arvot, vastaus oli vaalia maan voimaa ja yhtenäisyyttä. Hollande toisteli puheissaan yhtenäisyyden merkitystä aseena terrorismia vastaan. Presidentti sanoi,

ettei mikään jakaisi Ranskaa ja lupasi tuoda ihmiset yhteen. Charlie Hebdon iskujen jälkeen Hollande kutsui kansan konkreettisesti kaduille kannattamaan demokraattisia arvoja, vapautta ja moninaisuutta. Tämä rakensi osaltaan kansan yhtenäisyyttä. Faucherin ja Boussaguetin mukaan yhtenäisyyden korostaminen oli myös vastaus huoliin yhteisön sisällä syntyvästä väkivallasta, jotka liittyivät pelkoon kansan jakautumisesta. (Faucher & Boussaguet 2017, 183–187.)

Christensenin ja kumppaneiden (2013, 171) mukaan Norjan pääministeri Jens Stoltenberg osoitti Oslon terrori-iskujen jälkeen moraalista johtajuutta vahvalla symbolisella kielellä. Heti ensimmäisessä lehdistötilaisuudessa pääministeri määritteli iskut hyökkäykseksi koko kansakuntaa ja demokratiaa kohtaan. Vastauksena Norjan ja sen kansalaisten tulisi puolustaa arvojaan ja ideaalejaan. Pääministerin mukaan Norjaa ei pommitettaisi hiljaiseksi. Christensenin ja kumppaneiden mukaan Stoltenberg korosti demokratiaa ja demokraattisia arvoja myös myöhemmissä puheissaan. Hän painotti iskujen kohteiksi joutuneiden perheiden suruun osallistumisen ja heidän tukemisensa tärkeyttä. Pääministeri korosti myös ”demokratian uusien jäsenten” merkitystä moskeijassa pitämässään puheessa painottaen norjalaista yhteisöllisyyttä uskonnosta, etnisyydestä, sukupuolesta tai luokasta riippumatta. Christensenin ja kumppaneiden mukaan hän onnistui nousemaan kansan yläpuolelle ja edustamaan sen tahtoa ja kannusti kansalaisia sitoutumaan Norjan ”meihin”. Syyttelyn sijaan Stoltenberg korosti ihmisten välittäviä reaktioita ja siteerasi iskun kohteeksi joutuneen nuorisjärjestön jäsentä sanoessaan, että ”jos yksi ihminen voi näyttää näin paljon vihaa, niin ajatelkaa, kuinka paljon rakkautta voimme näyttää yhdessä”. Alleviivataksaan sanomansa symbolista merkitystä pääministeri tapasi uhrien perheitä ja selviytyneitä monia kertoja. (Christensen ym. 2013, 171.)

Christensenin ja kumppaneiden (2013, 172) mukaan Norjassa korostui demokratian, avoimuuden ja inhimillisyyden diskurssi ja siitä tuli Norjan johdon onnistumisen symboli tragedian hoitamisessa. Sen avulla valtionjohto rakensi merkityksiä ja kehysti kriisiä luoden lohtua, suuntaa ja yhtenäisyyttä (emt.). Donyale R. Griffin-Padgettin ja Donnetrice Allisonin (2010, 378) mukaan tällainen vahvistava (*restorative*) retoriikka, joka edistää kriisistä palautumisen prosessia, on tarpeen väkivaltaisissa mediatapahtumissa. Se palauttaa uskon yhteisiin arvoihin ja korostaa toipumisen, uhrien auttamisen ja tulevaisuudenuskon merkitystä (Griffin-Padgettin & Allisonin 2010, 378).

Norjan ja Ranskan tapaukset ovat hyviä esimerkkejä siitä, miten kehystämällä voidaan rakentaa yhtenäisyyttä. Molemmissa tapauksissa ilmenee, että kun väkivaltainen mediatapahtuma kehystetään hyökkäykseksi yhteiskunnan arvoja ja yhtenäisyyttä vastaan, on vastaus iskuun usein näiden korostaminen. Terroriteot kehystettiin iskuiksi yhteiskunnan ydintä, sen arvoja, uskomuksia ja instituutioita vastaan. Vastaukseksi molemmissa tapauksissa artikuloitiin yhtenäisyyden ja yhteisten

arvojen korostaminen. Valtionjohtajat kannustivat kansaa seisomaan yhtenäisenä terrorin edessä. Johtajat tunnistivat väkivaltaisen mediatapahtuman hajottavan luonteen ja vastasivat siihen yhtenäisyyttä korostamalla ja siihen kannustamalla.

Yksi osa kehystämistä on myös se, millä nimellä kriisiä kutsutaan. Boinin (2005, 83) mukaan kriisin nimeäminen on merkittävä viestinnällinen toimi. Sillä mitä nimeä tapahtumasta käytetään, on väliä. Nimeäminen vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten vakavana kriisiä pidetään, mitä sen jälkeen odotetaan tapahtuvan ja keitä pidetään tarinan sankareina tai roistoina. (Boin 2005, 83.) Esimerkin nimeämisen merkityksestä kehystämässä tarjoaa Uuden-Seelannin pääministeri Jacinda Ardern. Vuoden 2019 Christchurchin iskujen jälkeen Ardern nimesi hyökkäyksen nopeasti terrorismiksi ja hyökkääjän terroristiksi (Wahlquist 2019). Tämä ei ollut itsestään selvä teko, sillä usein etniseen valtaväestöön kuuluvan henkilön tekemää terroria ei nimetä terrorismiksi yhtä helposti kuin silloin, kun tekijä kuuluu etniseen tai esimerkiksi uskonnolliseen vähemmistöön.

Etniseen valtaväestöön kuuluvia terroristeja kutsutaan esimerkiksi ”häiriintyneiksi yksilöiksi” ja heidän toimintaansa tarkastellaan ”selittävän kehyksen” avulla etsien teoille heidän ulottumattomissaan olevia syitä, kuten mielenterveysongelmia (Turk 2004, 272; Shahin 2016, 650; Kunst, Myhren & Onyeador 2018, 1888-1889). Etniseen vähemmistöön kuuluvien tekijöiden terrorismia taas tarkastellaan todennäköisemmin ”syyttävän kehyksen” avulla ja syyt nimetään nopeasti ideologisiksi. (Shahin 2016, 650; Kunst ym. 2018, 1888-1889). Esimerkiksi vielä kuukausia Oslon terrori-iskujen jälkeen Norjassa kiisteltiin siitä, oliko Anders Behring Breivikin iskujen takana ideologiset vai mielenterveydelliset syyt, vaikka hän oli koonnut ideologiset motiivinsa yli 1500-sivuisen manifestinsa (Kunst ym. 2018, 1888). Charlie Hebdon toimitukseen hyökänneet, Ranskassa syntyneet ja pariisilaisissa lähiöissä kasvaneet Kouachin veljekset puolestaan esitettiin ulkopuolisina muslimiterroristeina, jotka olivat tulleet Ranskaan toteuttamaan hyökkäyksensä sen sijaan, että heidät olisi kuvattu harhateille joutuneina ”meidän omina poikinamme” (Sumiala ym. 2018, 3–4). Se, ettei Ardern arkaillut nimetä hyökkäystä terrorismiksi, oli täten merkittävä viestinnällinen teko, jonka voidaan ajatella osaltaan rakentaneen yhtenäisyyttä. Valitsemalla syyttävän kehyksen selittävän kehyksen sijaan Ardernin voidaan tulkita hyvin suorasanaisesti tuominneen iskun ja hyökkääjän ideologiset syyt ja osoittaneensa tukensa terrorin kohteeksi joutuneelle muslimiyhteisölle.

Kehystämiseksi mielletään usein vain retoriset keinot, mutta Faucherin ja Boussaguetin (2017, 175) mukaan myös symboliset keinot ovat tärkeä osa kehystämistä. Esimerkiksi kansallisen yhtenäisyyden symbolien käyttö ja symboliset teot ovat olennainen osa hallinnon viestintää, joka puolestaan on olennainen osa menestyksestä hallitsemisen strategiaa (Faucher & Boussaguet 2017, 175).

Seuraavaksi syvennyn tarkemmin tähän näkökulmaan käsitellen rituaaleja ja symbolien käyttöä viestinnässä.

3.1.2. Rituaaleihin osallistuminen ja symbolien hyödyntäminen

Kehystämisen lisäksi rituaalit ovat merkittävässä osassa hallinnon vastausta väkivaltaiseen kriisiin. Symbolinen viestintä on erityisen tärkeää kriisissä, koska sen avulla voidaan lohduttaa kansaa, joka tuntee itsensä epävarmaksi ja uhatuksi (Christensen ym. 2013 168, viitattu lähteeseen Edelman 1977). Sumiala (2013, 107) on tutkinut väkivaltaisia mediatapahtumia ja toteaa, että hänen tutkimiaan tapauksia yhdistää mediassa esitettyjen rituaalien kansallinen ulottuvuus. Rituaaleissa surusta ja suremisesta tulee kansallisen yhtenäisyyden elementti ja myös presidentit ja ministerit ottavat osaa julkiseen suruun. Se miten he onnistuvat yhdistämään kansan julkisen surun kautta vaihtelee. (Sumiala 2013, 107.)

Yksi ilmeinen rituaali on tapahtumapaikalla tai muulla symbolisesti tärkeällä paikalla vierailu (Boin 2005, 85). Faucherin ja Boussaguetin (2017, 176) mukaan se keskittää huomion ja on osoitus hallinnon ponnisteluista ja valtionjohdon tuesta. Boinin (2005, 85) mukaan julkisesti osoitetun myötätunnon symbolista merkitystä ei voi liioitella. Boin toteaa, että epäonnistuminen tässä rituaalissa aliarvioi kollektiivisen tunteen merkityksen kriisissä ja on osoitus viestinnän symbolisen merkityksen väärinymmärtämisestä medioituneessa yhteiskunnassa. Monet valtionjohtajat, esimerkiksi Ranskan Hollande ja Uuden-Seelannin Ardern ovat ymmärtäneet symbolisen viestinnän ja rituaaleihin osallistumisen merkityksen väkivaltaisessa mediatapahtumassa. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten Hollande ja Ardern osallistuivat rituaaleihin ja hyödynsivät symbolista viestintää.

Faucher ja Boussaguet (2017) tarkastelevat Ranskan Hollannin symbolista ja viestintää ja rituaaleihin osallistumista. Hollande vieraili symbolisesti tärkeään tapaan sekä tammi- että marraskuun terrori-iskujen tapahtumapaikoilla jo ennen kuin poliisi ja turvallisuuspalvelut olivat turvanneet rakennukset. Hollande tapasi Charlie Hebdon toimittajia ja vieraili Bataclan-konserttisalilla keskellä yötä juttelemassa iskusta selviytyneiden ja ensiapuhenkilökunnan kanssa. Poliittinen viestintä nähdään usein hyvin käsikirjoitettuna ja suunniteltuna, mutta Ranskan hallinto pyrki luomaan kuvaa valtionjohdon viestinnän autenttisuudesta. Faucherin ja Boussaguetin (2017, 176) haastattelemat hallinnossa työskentelevät henkilöt korostivat esimerkiksi Hollannin vierailujen spontaaniutta. Faucherin ja Boussaguetin mukaan valtionjohtajan vierailulla on vahva symbolinen merkitys ja johtajan läsnäolo lohduttaa paikalla olevia ihmisiä samalla kun vierailu luo kuvaa hallinnosta, joka toimii eikä ole passiivinen. Kuvaa kriisin ratkaisemiseksi toimivasta hallinnosta luotiin myös kuvien avulla: tapaamisiin päästettiin valokuvaajia ja Hollandesta levitettiin kuvia tapaamassa ulkomaisia

valtionjohtajia, keskustelemassa muun hallinnon kanssa ja vastaanottamassa vierailijoita Elysée-palatsiin. (Faucher & Boussaguet 2017, 176–177.)

Rituaalien lisäksi myös kansallisten symbolien hyödyntäminen osana symbolista viestintää rakentaa osaltaan yhtenäisyyden tunnetta. Tämä ymmärrettiin Ranskassa, jossa Hollanden esiintyessä taustalla näkyivät esimerkiksi Elysée-palatsin piha vartioineen tai Ranskan liehuvat liput. Myös aina kun poliittisia tai uskonnollisia johtajia haastateltiin Elysée-palatsin portailla, he olivat tasavallan symbolien ympäröimiä. Faucherin ja Boussaguetin mukaan kansalliset symbolit viestittivät, ettei Hollande esiintynyt henkilönä vaan ”hänet yleisellä äänioikeudella valinnee kansan symbolina”. Kansa myös selvästi kaipasi johtajaansa astumaan esiin. Hollanden esiintymiset nousivat nimittäin katselluimpien televisioitujen presidenttien puheiden joukkoon. (Faucher & Boussaguet 2017, 177–186.)

Uudessa-Seelannissa Christchurchin iskujen jälkeen pääministeri Jacinda Ardern korosti tapahtumapaikalla vierailun symbolista merkitystä myös pukeutumisellaan ja käytöksellään. Hän vieraili Christchurchissa iskuja seuraavana päivänä pukeutuneena mustaan asuun ja hijabiin ja esiintyi selvästi liikuttuneena syleillen muslimiyhteisön jäseniä. Ardernin johtajuutta Christchurchin iskujen jälkeen artikkelissaan analysoivien Stephen Reicherin, Alex Haslamin ja Jay Van Bavelin (2019, 12–13) mukaan pääministerin pukeutuminen ja toiminta olivat symbolista viestintää. Reicherin ja kumppaneiden (emt.) tulkinnan mukaan Ardern viestitti pukeutumisellaan muslimiyhteisön olevan osa kansaa, surullaan, että muslimiyhteisön suru on koko kansan suru ja syleilyillään puolestaan, että koko kansakunta on yhdistynyt surussa. Ensimmäisessä iskujen jälkeisessä parlamentin istunnossa Ardern myös aloitti puheenvuoronsa arabiankielisellä tervehdyksellä ”as-salaam Alaikum”, vapaasti käännettynä ”rauha olkoon kansanne” ja kieltäytyi lausumasta terroristin nimeä (Wahlquist 2019). Ardern siis osoitti tukensa muslimiyhteisölle monin symbolisin keinoin.

Hollande ja Ardern selvästi ymmärsivät symbolisen ja rituaalisen viestinnän merkityksen kriisissä. Molemmat ottivat osaa julkiseen suruun kansallisten rituaalien kautta ja hyödynsivät symbolista viestintää terrori-iskujen jälkeisessä viestinnässään. Näin heidän voidaan ajatella rakentaneen yhtenäisyyttä liittämällä rituaaleja seuraavan ja kansallisiin tai kulttuurisiin symboleihin samaistuvan kansan yhteen. Hollande ja Ardern ymmärsivät, että heillä on symbolinen velvollisuus yhdistää kansa ja tätä tehtävää he toteuttivat osoittamalla julkisesti myötätuntoa ja korostamalla rituaalien kautta kansallista surua.

3.2. Keitä ovat ”me”?

Anu Kantolan (2012, 37) mukaan modernit yhteiskunnat ovat liian suuria toimiakseen kasvokkain, ja niiden koossa pysyminen edellyttää sosiaalista mielikuvitusta. Sosiaalinen mielikuvitus kertoo mielikuvien, symbolien, tarinoiden ja teorioiden avulla, keitä me olemme. Alkujaan sosiaalista mielikuvitusta teoretisoi kreikkalainen Cornelius Castoriadis (1922-1997) ja hänen jälkeensä teoriasta ovat olleen kiinnostuneita muiden muassa Arjun Appadurai, Graig Calhoun ja Charles Taylor. (Kantola 2012, 37–38.) Gaonkarin (2002, I) mukaan sosiaalinen mielikuvitus on symbolinen matriisi, jossa ihmiset kuvittelevat ja toimivat kollektiivisesti. Sen avulla voidaan tarkastella yhteenkuuluvuuden muutoksia ja niiden tekijöitä yhteiskunnassa (Kantola 2012, 54). Kantolan (2012, 52) mukaan mielikuvayhteisössä ihmiset liittyvät yhteen tai tekevät eroja toisiinsa.

Irlantilainen politiikantutkija Benedict Anderson (2007/1983) on kuvannut sosiaalisen mielikuvituksen ylläpitämiä yhteisöjä kuvitelluiksi yhteisöiksi. Kantolan (2012, 45) mukaan Anderson pyrkii käsitteensä avulla ymmärtämään sosiaaliseen mielikuvitukseen liittyviä yhteenkuuluvuuden tunteita. Andersonin (2007/1983, 39) kuviteltu yhteisö tarkoittaa kaikkia kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuneita varhaisimpia kyliä suurempia yhteisöjä. Yhteisöjen erotteluperusteena ei täten tule käyttää ”niiden valheellisuutta tai aitoutta, vaan tapoja, joilla ne on kuviteltu”. (Anderson 2007/1983, 39–40.) Andersonin mukaan ihminen liittyy kuviteltuun yhteisöön esimerkiksi sanomalehteä lukiessaan. Sanomalehteä lukiessaan ihminen osallistuu seremoniaan, jota tietää monen muun suorittavan samanaikaisesti. (Anderson 2007, 74.) Nykyisin kuvitellun yhteisön voidaan ajatella muodostuvan myös digitaalisen median kautta esimerkiksi väkivaltaisissa mediatapahtumissa, joissa ihmiset seuraavat tapahtumia ja osallistuvat rituaaleihin.

Yhtenäisyyden tunne edellyttää ajatuksen siitä, keitä se koskettaa eli ketkä kuuluvat sitä rakentavaan kollektiiviseen identiteettiin. Philip Schlesingerin (1997, 68) mukaan kollektiivinen identiteetti, eli ”me” tarkoittaa yhteisön tietoisuuden rakentamista ja uusintamista yhteisön oman kulttuurin tarjoamien merkkien ja merkitysten avulla. ”Meidän” rakentaminen on kollektiivinen prosessi, joka sisältää inklusion ja eksklusion toimia. ”Meidät” määritellään ainakin osin erottautumalla ”heistä”. (Schlesinger 1997, 68.) Yhteisen identiteetin synnyttämässä yhtenäisyydessä on kyse rajanvedosta ”meidän” ja ”muiden” välille. Myös Valtosen (2000, 63) mukaan kansallisen identiteetin diskurssi tuottaa aina eroja ja samuutta. Kansallinen identiteetti erottaa tietyn kansan muista arvojen ja uskomusten perusteella ja siitä nousee eri aikoina pintaan eri aineksia. Erityisesti vaikeina aikoina korostuvat yhtenäisyyttä ja yhteistä historiaa, tavoitteita, oikeuksia ja velvollisuuksia korostavat piirteet. (Valtonen 2000, 56–63.)

Yhteisen identiteetin ja yhtenäisyyden kannalta keskeistä on siis se, ketkä kuuluvat ”meihin”. Tehokas retorinen keino yhtenäisyyden rakentamisessa on me-pronominin käyttö. Esimerkiksi Yhdysvalloissa 9. syyskuuta 2001 tapahtuneiden tuhoisten terrori-iskujen jälkeen New Yorkin pormestari Rudolph Giuliani puhutteli kaupungin asukkaita usein me-muodossa luoden ”jaettua tunnetta identiteetistä” (Gardner 1996, 224, viitattu lähteessä Griffin-Padgett & Allison 2010, 383). Giulianiin 9/11-iskujen jälkeistä retoriikkaa artikkelissaan analysoivan Griffin-Padgettin ja Allisonin mukaan Giuliani totesi puheissaan ”meidän” olevan yhtenäisiä ja että ”me emme taivu terrorismille”. Hän viittasi myös usein kaupungin moninaisuuteen ja korosti eri ryhmien välisen yhtenäisyyden ylläpitämisen tärkeyttä. Giuliani loi yhtenäisyyttä ja kollektiivista identiteettiä viittaamalla yhteisiin arvoihin ja uskomuksiin. Hän puhui paljon uskosta, jumalasta ja rukoilemisesta, olettaen kaupunkilaisten jakavan yhteisen uskon korkeampiin voimiin, sekä demokratiasta, vapaudesta ja moninaisuudesta. (Griffin-Padgett & Allison 2010, 383–384.) Griffin-Padgett ja Allison (2010, 384) toteavat, että Gardnerin (1996, 224) mukaan tehokkaan johtajan on viestinnällään selvitettävä ”yksilön ja ryhmän identiteettiä”. Johtajan on siis määriteltävä, ketkä kuuluvat kriisin narratiiviin ja mikä heidän roolinsa on (Griffin-Padgett & Allison 2010, 384).

Giulianin käyttämää retoriikkaa ”meistä” on hyödynnetty tehokkaasti myös erilaisissa yhtenäisyyttä rakentavissa iskulauseissa. Esimerkiksi ”minä olen” tai ”me olemme” -fraasit ovat usein käytettyjä tuenosoituksia ja tapa luoda yhtenäisyyttä. Esimerkiksi Charlie Hebdo -lehden toimitukseen tehdyn terrori-iskun jälkeen sosiaalisessa mediassa maailmanlaajuisesti levinnyttä fraasia ”Je suis Charlie”, minä olen Charlie, voidaan pitää tästä ilmeisenä esimerkkinä. Sumiala ja kumppanit (2018, 40) muistuttavat, että samankaltaisella iskulauseella on luotu yhtenäisyyden tunnetta monta kertaa aiemminkin. Kylmän sodan aikaan, vuonna 1963, Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedy osoitti tukeaan länsiberliiniläisille lausahduksellaan ”Ich bin ein Berliner”, minä olen berliiniläinen. Vuoden 2011 Occupy-liikkeen tunnuslause taas oli ”Me olemme ne 99%”, joka viesti solidaarisuutta maailman väestön enemmistölle, jotka joutuivat maksamaan rikkaimman prosentin virheistä finanssikriisissä. (Sumiala ym. 2018, 40.)

Christchurchin iskujen jälkeen pääministeri Jacinda Ardern käytti samankaltaista kollektiivista identiteettiä rakentavaa retoriikkaa. Välittömästi Christchurchin iskujen jälkeen Ardern kutsui koolle lehdistötilaisuuden, jossa hän tuomitsi tapahtumat ennennäkemättömäksi väkivallanteoksi ja yhdeksi Uuden-Seelannin synkimmistä päivistä. Reicher ja kumppanit (2019, 12) muistuttavat, että tämä on tietysti oletettavaa valtionjohtajalta, mutta merkityksellistä oli se, miten hän seuraavaksi kuvasi iskun uhreja osana ”meitä”. (Reicher ym. 2019, 12.) Mielestäni huomionarvoista on, että Christchurchin iskujen luonne vaikutti siihen, miten Ardern määritteli ”meidät”. Toisin kuin esimerkiksi 9/11-

iskuissa tai Pariisin terrori-iskuissa, Christchurchissa kohteena oli tietty vähemmistö. Yhdysvalloissa ja Ranskassa tekijät olivat ääri-islamilaista ideologiaa kannattavia terroristijärjestöjen edustajia ja iskut kehystettiin hyökkäyksinä demokraattisten maiden perimmäisiä arvoja, kuten sananvapautta, maallisuutta ja moninaisuutta vastaan. Christchurchissa uhrin puolestaan olivat vähemmistöön kuuluvan muslimiyhteisön jäseniä ja tekijä valkoisen ylivallan kannattaja, joka julisti manifestissaan puolustavansa ”omiaan” ”muiden” aiheuttamalta uhalta. Reicherin ja kumppaneiden mukaan Ardern loi yhtenäisyyttä korostamalla iskujen uhreiksi joutuneen muslimiyhteisön kuuluvan kollektiiviseen identiteettiin. Ardern ei korostanut uhrien uskoa tai maahanmuuttajataustaa vaan sitä, että uhrin olivat osa ”meitä” (”they are us”), toisin kuin hyökkääjä. Reicherin ja kumppaneiden mukaan ”They are us” -fraasi sisällytti islaminuskoiset osaksi uusiseelantilaista identiteettiä ja korosti, että muslimiyhteisö on osa sisäryhmää. Isku muslimiyhteisöä kohtaan oli täten isku ”meitä” kohtaan. Samalla Ardern tuomitsi manifestissaan ”omia kansaansa” puolustavan terroristin toteamalla, ettei hän kuulu ”meihin”. (Reicher ym. 2019, 11–12.)

Kollektiivisen identiteetin kautta yhtenäisyyttä luodessaan valtionjohtajan on määriteltävä se, ketä ”meihin” kuuluu. Kuten edellä olen todennut, tämän yhteisen identiteetin luominen on rajanvetoa ”meidän” ja ”heidän” välillä. Tapausesimerkeissä voidaan kuitenkin havaita eroja siinä, miten inkluusiivista tai valikoivaa luotu yhtenäisyys on. Esimerkiksi Sumialan ja kumppaneiden (2018, 87) mukaan Ranskassa Charlie Hebdon terrori-iskujen jälkeen korostettua yhtenäisyyttä voidaan pitää melko valikoivana. Hollande ja Ranskan muu poliittinen johto loivat yhtenäisyyttä osoittamalla solidaarisuutta myös iskuissa tapetulle islaminuskoiselle poliisille Ahmed Merabetille esimerkiksi ”Je suis Ahmed” -fraasilla. Sumialan ja kumppaneiden mukaan tämän yhtenäisyyden piiriin pääsivät kuitenkin mukaan vain ne, jotka hyväksyivät Ranskan tasavallan periaatteet maallisuudesta ja sananvapaudesta ja mukauttivat etniset ja uskonnolliset identiteettinsä niihin. (Sumiala ym. 2018, 87.) Uudessa-Seelannissa Ardern puolestaan sisällytti kollektiiviseen identiteettiin maahanmuuttajataustaisen muslimiväestön. Ardern sanoi, että ”he ovat valinneet tehdä Uudesta-Seelannista kotinsa, ja se on heidän kotinsa”. Reicher ja kumppanit kutsuvat Ardernin esiintymistä inkluusiiviseksi identiteetti johtajuudeksi. Heidän mukaansa Ardernin rakentamaa inkluusiivista identiteettiä korosti hänen symbolinen viestintänsä, kuten hijabiin pukeutuminen. (Reicher ym. 2019, 12–13.)

Tässä luvussa käsittelemissäni esimerkkitapauksissa johtajat loivat retorisin keinoin ja symbolisen viestinnän avulla kuviteltua yhteisöä ja kollektiivista identiteettiä. Erityisen suosittu keino tässä prosessissa vaikuttaa olevan retoriikka ”meistä”. Tämän retoriikan avulla johtajien voidaan ajatella osoittaneen solidaarisuutta uhreja kohtaan ja luoneen yhteistä identiteettiä. Perinteisesti kuvitellun

yhteisön identiteetin määrittäminen on tarkoittanut rajanvetoa ja vastakkainasettelua ”meidän” ja ”heidän” välillä. Uuden-Seelannin Ardernin esimerkki kuitenkin osoittaa, että on mahdollista luoda myös hyvin inklusiivinen käsitys ”meistä”, joka ei välttämättä edellytä jonkin toisen ryhmän toiseuttamista. Reicherin ja kumppaneiden kuvailema Ardernin inklusiivinen identiteetti johtajuus tarkoittaa vähemmistön sisällyttämistä sisäryhmään, mutta toisaalta senkään ei voida täysin ajatella ohittavan rajanvedon tekemistä. Vaikka sisäryhmä, uusiseelantilaiset, määriteltiin hyvin inklusiivisesti, syntyi samalla väistämättä raja esimerkiksi uusiseelantilaisten ja muun maailman tai australialaisen terroristin välille.

4. Johtopäätökset

Väkivaltainen mediatapahtuma luo kaaosta ja hämmennystä ja sillä voi olla yhteisöä hajottava vaikutus. Se haastaa valtionjohdon kyvyn johtaa kansaansa ja luo tarpeen yhtenäisyyden tunteen vahvistamiselle. Kriisissä siis vahvistuu viestinnän rituaalimallin mukainen tehtävä rakentaa yhtenäisyyttä. Tutkielmassani olen pyrkinyt teorian ja esimerkkitapausten avulla tarkastelemaan niitä keinoja, joiden avulla valtionjohto voi rakentaa yhtenäisyyttä hybridissä väkivaltaisessa mediatapahtumassa. Vastauksena tutkimuskysymykseeni löysin retorisia ja symbolisia keinoja, jotka kokoan yhteen tässä luvussa. Näiden keinojen käyttöä olen tarkastellut Yhdysvaltain 9/11-iskuja ja Oslon, Pariisin sekä Christchurchin terrori-iskuja esimerkkeinä käyttäen. Lopuksi pohdin lyhyesti myös mediaympäristön ja -tapahtumien hybridin luonteen vaikutusta yhtenäisyyden rakentamiseen sekä arvioin tutkielmani onnistumisia ja rajoitteita.

Pyrkiessään hillitsemään väkivaltaisen mediatapahtuman hajottavaa vaikutusta valtionjohto joutuu ensinnäkin kamppailemaan merkityksistä. Merkityksiä luomalla valtionjohto pyrkii saamaan tilanteen hallintaansa viestimällä haluamaansa narratiivia. Jotta valtion johtaminen ulos kriisistä onnistuisi, on johtajan tärkeä saada viestinsä läpi. Tässä prosessissa suunnitelmat eivät aina riitä, vaan johtaja voi joutua myös improvisoimaan. Yhtenäisyyden rakentumisen kannalta kaksi tehokasta tapaa luoda merkityksiä ovat kehystäminen ja rituaalit.

Kehystämällä tapahtumat valtionjohto luo niistä tiettyä kuvaa ja tulkintaa. Kehystämällä on merkitystä, koska se määrittelee valtionjohdon edellytykset toimia ja määrittää se, miten kriisi ratkaistaan. Esimerkkitapaustani Pariisin vuoden 2015 ja Oslon vuoden 2011 terrori-iskut kehystettiin iskuiksi yhteisiä arvoja ja ideaaleja, kuten demokratiaa tai sananvapautta, vastaan. Tämä on yhtenäisyyden kannalta tehokasta, koska kun yhteiset arvot ovat uhattuina, vastauksena toimii näiden arvojen ja yhtenäisyyden korostaminen ja vahvistaminen. Tärkeä kehystämisen keino on myös kriisin nimeäminen, mikä ilmenee esimerkkitapaustani Christchurchin moskeijahyökkäyksissä, jotka pääministeri Ardern nimesi nopeasti terrorismiksi.

Yhtenäisyyttä rakentaen merkityksiä voidaan luoda myös symbolisen viestinnän ja rituaalien avulla. Rituaalit ovat erityisen voimakas tapa viestiä ja käsitellä kollektiivista surua ja osoittaa tukea uhreille. Tämä näkyy myös esimerkkitapausten valtionjohtajien – Ranskan Hollanden, Norjan Stoltenbergin ja Uuden-Seelannin Ardernin – toiminnassa. He ovat ymmärtäneet symbolisen viestinnän merkityksen medioituneessa yhteiskunnassa ja osallistivat kansan suruun esimerkiksi tapahtumapaikoilla vieraillemalla ja uhreja tapaamalla. He myös viestivät symbolien avulla.

Esimerkiksi Ranskassa hyödynnettiin tasavallan kansallisia symboleita ja Uudessa-Seelannissa islamin uskoon, suruun ja empatiaan yhdistettäviä symboleita, kuten hijabia ja halauksia.

Lopuksi, yhtenäisyyttä rakennettaessa on määriteltävä vielä se, ketkä kuviteltuun yhteisöön kuuluvat. Modernit yhteiskunnat pysyvät koossa sosiaalisen mielikuvituksen avulla ja kollektiivista identiteettiä rakennetaan tekemällä rajanvetoa ”meidän” ja ”muiden” välille. Tämä ilmenee esimerkiksi valtionjohtajien käyttämänä retoriikkana ”meistä” ja yhteisten arvojen korostamisena. Uuden-Seelannin tapaus kuitenkin osoittaa, että ”meitä” voidaan rakentaa myös hyvin inklusiivisesti. Pääministeri Ardern ei luonut kollektiivista identiteettiä lähtökohtaisesti vastakkainasettelun ja toiseuttamisen kautta, vaan korostamalla muslimivähemmistön olevan osa sisäryhmää. Tämä kiteytyy Ardernin käyttämässä fraasissa ”They are us”. Toisaalta tässäkin tapauksessa voidaan ajatella, että rajanvetoa tehtiin, esimerkiksi uusiseelantilaisten ”meidän” ja muun maailman tai australialaisen terroristin välille.

Valtionjohtajan toimintaan väkivaltaisessa mediatapahtumassa vaikuttaa olennaisesti tapahtuman ja mediaympäristön hybridi luonne. Kuten Sumiala ja kumppanit (2019, 206) huomauttavat, tapahtumien käynnistyessä liikkeellä on monenlaisia tarinoita, joista vain jotkut pääsevät osaksi mediatapahtuman narratiivia monimutkaisten valintaprosessien myötä. Hybridissä mediatapahtumassa kiertää huhuja, spekulatioita ja väärää tietoa (emt.). Sumialan ja kumppaneiden (2018, 76) mukaan hybridi mediaympäristö perustuu huomiotalouteen ja täten mediatapahtumat ovat nykyisin kilpailua huomiosta. Esimerkiksi terroristit osaavat käyttää hybridiä mediaympäristöä taitavasti hyväkseen huomiota hakiessaan (Sumiala ym. 2018, 2–3). Huomiosta ja narratiiveista kilpailee aiempaa useampi toimija ja tämä julkisuuteen pääsevien äänien moninaisuus on haaste valtionjohdolle sen yrittäessä saada narratiiviaan läpi mediassa.

Mediaympäristön hybridisoituminen on myös vahvistanut mediatapahtumien luonnetta suorina lähetyksinä (Sumiala ym. 2019, 208). Uutistoimitukset tuottavat sisältöä ympäri vuorokauden ja sosiaalisessa mediassa myös tavalliset kansalaiset tai jopa väkivallan tekijät voivat osallistua mediatapahtuman reaaliaikaiseen tuotantoon. Informaation kiertämisen intensiivisempi luonne ja yhä useampien toimijoiden samanaikainen osallistuminen tekevät hybrideistä mediatapahtumista aikaisempaa nopeammin kiihtyviä (Sumiala ym. 2018, 107). Christchurchin iskujen livestriimaus Facebookissa on esimerkki hybridin mediatapahtuman kiihtyvyydestä ja intensiivisyydestä. Kiihtyvyys vaikeuttaa osaltaan valtionjohdon pyrkimyksiä saada tilanne haltuunsa ja edellyttää nopeaa reagointia ja kenties improvisointia, sillä aika suunnitella reaktioita on hyvin rajoitettua.

Tutkielmassani olen tarkastellut yhtenäisyyden rakentamista useamman esimerkkitapauksen kautta. Alkuperäinen ajatukseni oli tutkia yksin Jacinda Ardernin viestintää Christchurchin iskujen jälkeen pohtien sitä, mikä hänen toiminnastaan teki niin onnistunutta. Tapaus on kuitenkin niin tuore, ettei siitä ole vielä riittävästi kirjallisuutta kandidaatintutkielman kaltaiseen kirjallisuuskatsaukseen. Tapaus vaatisi empiirisempää otetta ja onkin potentiaalinen pro gradu -tutkielman aihe. Toisaalta useamman esimerkkitapauksen käsittely on ollut mielestäni tutkimuskysymyksen kannalta toimiva tapa ja kenties mahdollistanut yhtä tapausta monipuolisemman tarkastelun.

Vaikka olen määritellyt tutkielmassani käsitteleväni väkivaltaisia mediatapahtumia, ovat kaikki esimerkkitapaukseni terrori-iskuja. Suunnittelin tarkastelevani myös muunlaisia väkivaltaisia mediatapahtumia, kuten kouluammuskeluja, mutta valitettavasti tutkimuskirjallisuuden rajoittuneisuus vaikeutti tätä. Mielestäni tutkielmani johtopäätöksiä voi kuitenkin soveltaa myös muihin väkivaltaisiin mediatapahtumiin niitä yhdistävän yhteisöä hajottavan luonteen vuoksi. Toki joitain eroja esimerkkitapausten suurempi monipuolisuus olisi varmasti tuonut. Esimerkiksi kouluammuskelun voisi kuvitella eroavan terrori-iskusta ainakin kehystämisen suhteen.

On myös hyvä huomata, että esimerkkitapaukseni ovat samankaltaisista valtioista, nimittäin teollistuneista länsimaisista demokratioista. Suurempi vaihtelevuus esimerkkitapauksissa ja valtionjohtajien taustoissa olisi voinut tuoda erilaisia näkökulmia. Käyttämäni esimerkkitapaukset ovat olleet länsimaisessa mediassa monia muita tapauksia enemmän esillä, joten ne olivat itselleni tuttuja ja niistä löytyi myös riittävästi tutkimuskirjallisuutta. Päädyinkin näihin esimerkkitapauksiin löydetyn tutkimuskirjallisuuden sekä oman tuntemukseni vuoksi.

Tutkielman rajatun laajuuden vuoksi jotkut asiat jäivät myös hieman pintaraapaisuiksi ja ansaitsivat syvällisempää tarkastelua. Etenkin käyttämistäni termeistä olisi voinut keskustella laajemmin. Esimerkiksi rituaalin käsite on hyvin monimutkainen ja paljon teorisoitu, ja sitä voisi tarkastella paljon syvällisemmin. Erityisen kiinnostavaa olisi myös syventyä tarkemmin identiteetin käsitteeseen ja sosiaaliseen mielikuvitukseen. Kollektiivisen identiteetin rakentuminen globaalissa, modernissa yhteiskunnassa olisi toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe. Kiinnostavaa olisi syventyä myös tarkemmin tunteiden merkitykseen väkivaltaisessa mediatapahtumassa. Kuten Ojala, Kaasik-Krogerus ja Pantti (2019, 166) toteavat, tunteiden avulla luodaan poliittisessa diskurssissa rutiininomaisesti yhteisöjä rajaamalla ulos muita sosiaalisia ryhmiä. Väkivaltaisessa mediatapahtumassa surun lisäksi ainakin viha ja pelko ovat tunteita, joiden avulla luodaan yhtenäisyyttä ja toisaalta vastakkainasettelua.

Väkivaltaiset mediatapahtumat ovat tulleet tällä vuosituhannella valitettavan tutuiksi. Vaikka moni sanookin jo turtuneensa niihin, ovat ne aina surullisia ja traagisia tapahtumia. Mielestäni onkin tärkeää pohtia sitä, miten tragediaan vastataan. Väkivallanteoilla on potentiaali hajottaa yhteisöä ja luoda vastakkainasettelua, mutta sitä vastaan voidaan myös kamppailla. Tutkielmassani olen pyrkinyt tuomaan esiin menetelmiä, jotka auttavat yhteisöä pääsemään kriisistä yli ja aiheen syvempi tarkastelu tarjoaisi varmasti vielä kattavampia vastauksia yhtenäisyyteen, tunteisiin ja identiteettiin liittyviin kysymyksiin.

5. Kirjallisuus

- Alexander, J.** (2006). Cultural pragmatics: Social performance between ritual and strategy. Teoksessa Alexander, J., Giesen, B. & Mast J. (toim.) *Social Performance: Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual* (s. 29–90). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511616839.002
- Anderson, B.** (2007/1983). *Kuvitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* (suom. Kuortti, J.). Tampere: Vastapaino.
- Boin, A.** (2005). *The politics of crisis management: Public leadership under pressure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boin, A. & Hart, P. ' . T.** (2003). Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible? *Public Administration Review*, 63(5), (s. 544–553). doi:10.1111/1540-6210.00318
- Carey, J. W.** (1989). *Communication as culture: Essays on media and society*. Lontoo: Unwin Hyman.
- Christensen, T., Læg Reid, P. & Rykkja L.H.** (2013). After a Terrorist Attack: Challenges for Political and Administrative Leadership in Norway. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 21(3), (s.167–177). doi:10.1111/1468-5973.12019
- Couldry, N.** (2003). *Media rituals: A critical approach*. Lontoo; New York: Routledge.
- Couldry, N.** (2012). *Media, society, world: Social theory and digital media practice*. Cambridge: Polity.
- Dayan, D. & Katz, E.** (1992). *Media events: The live broadcasting of history*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Durkheim, É.** (1980/1912). *Uskontoelämän alkeismuodot: Australialainen toteemijärjestelmä* (suom. Randell S.). Helsinki: Tammi.
- Edelman, M.** (1977). *Political Language. Words That Succeed and Policies That Fail*. New York: Academic Press
- Entman, R. M.** (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), (s. 51–58). doi:10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x
- Faucher, F. & Boussaguet, L.** (2018). The Politics of Symbols: Reflections on the French Government's Framing of the 2015 Terrorist Attacks. *Parliamentary Affairs*, 71(1), (s. 169–195). doi:10.1093/pa/gsx013
- Gaonkar, D. P.** (2002). Toward new imaginaries: An introduction. *Public Culture*, 14(1), (s. 1–19). doi:10.1215/08992363-14-1-1
- Gardner, H.** (1996). *Leading Minds*. New York: Basic Books.

- Griffin-Padgett, D. R. & Allison, D.** (2010). Making a Case for Restorative Rhetoric: Mayor Rudolph Giuliani & Mayor Ray Nagin's Response to Disaster. *Communication Monographs*, 77(3), (s. 376–392). doi:10.1080/03637751.2010.502536
- Grimes, R. L.** (2011). *Ritual, media, and conflict*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Hepp, A. & Couldry, N.** (2010). Introduction: Media events in globalized media cultures. Teoksessa Couldry, N., Hepp, A. & Krotz F. (toim.), *Media events in a global age* (s. 1–20). Lontoo; New York: Routledge.
- Huhtala, H. M. J. & Hakala, S.** (2007). *Kriisi ja viestintä: Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, A.** (2012). Miten meistä tuli me? Julkinen elämä sosiaalisena mielikuvituksena. Teoksessa Karppinen, K. & Matikainen, J. (toim.), *Julkisuus ja demokratia* (s. 37–59). Tampere: Vastapaino.
- Katz, E., & Liebes, T.** (2007). 'No More Peace!': How Disaster, Terror and War Have Upstaged Media Events. *International Journal Of Communication*, 1(1), (s. 157–166). Haettu osoitteesta <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/44/23>
- Kellner, D.** (2010). Media Spectacle and Media Events: Some Critical Reflections. Teoksessa Couldry, N., Hepp, A. & Krotz, F. (toim.), *Media events in a global age* (s.76–91). Lontoo; New York: Routledge.
- Kunst, J. R., Myhren, L. S. & Onyeador, I. N.** (2018). Simply Insane? Attributing Terrorism to Mental Illness (Versus Ideology) Affects Mental Representations of Race. *Criminal Justice and Behavior*, 45(12), (s. 1888–1902). doi:10.1177/0093854818794742
- Liebes, T.** (1998). Television's Disaster Marathons: A Danger for Democratic Processes? Teoksessa Curran, J., Katz, E. & Liebes, T. (toim.), *Media, ritual, and identity* (s. 71–84). London; New York: Routledge.
- Ojala, M., Kaasik-Krogerus, S. & Pantti, M.** (2019). Presidential speeches and the online politics of belonging: Affective-discursive positions toward refugees in Finland and Estonia. *European Journal of Cultural Studies*, 22(2), (s. 164–179). doi:10.1177/1367549418823059
- Pantti, M., Cottle, S. & Wahl-Jorgensen, K.** (2012). *Disasters and the media*. New York: Peter Lang.
- Reicher, S. Haslam, A. & Bavel, J.V.** (2019). The road to Christchurch: A tale of two leaderships. *New Zealand Journal of Psychology* 47(1), (s. 11–14). Haettu osoitteesta <https://www.psychology.org.nz/wp-content/uploads/NZJP-Vol-48-No-1-DRAFT-v2-1.pdf#page=11>
- Schlesinger, P.** (1997). Wishful thinking: cultural politics, media, and collective identities in Europe. Teoksessa Sreberny-Mohammadi, A., Winseck, D., McKenna, J. & Boyd-Barret, O. (toim.), *Media in global context: A reader* (s. 67–77). Lontoo: Arnold.
- Seppänen, J. & Väliverronen, E.** (2014). *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

- Shahin, S.** (2016). Framing "Bad News": Culpability and innocence in news coverage of tragedies. *Journalism Practice*, 10(5), (s. 645–662). doi:10.1080/17512786.2015.1044556
- Sumiala, J.** (2010). *Median rituaalit: Johdatus media-antropologiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Sumiala, J.** (2013). *Media and ritual: Death, community, and everyday life*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Sumiala, J.** (15.12.2017). Mediatapahtumat ja väkivallan kierto. *Haaste*. Helsinki: Oikeusministeriö ja Rikoksenteoriantaneuvosto. Haettu osoitteesta <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42017/mediatapahtumatjavakivallankierto.html>
- Sumiala, J., Tikka, M. & Valaskivi, K.** (2019). Charlie Hebdo, 2015: 'Liveness' and acceleration of conflict in a hybrid media event. *Media, War & Conflict*, 12(2), (s. 202–218). doi:10.1177/1750635219846033
- Sumiala, J., Valaskivi, K., Tikka, M. & Huhtamäki, J.** (2018). *Hybrid Media Events: The Charlie Hebdo attacks and global circulation of terrorist violence*. Bingley, UK: Emerald Publishing.
- Tambiah, S. J.** (1981). A Performative Approach to Ritual. *Proceedings of the British Academy* 65(1979), (s. 113–169).
- Turk, A. T.** (2004). Sociology of Terrorism. *Annual Review of Sociology*, 30, (s. 271–286). doi:10.1146/annurev.soc.30.012703.110510
- Valtonen, S.** (2000). Mikä suomalaisissa on vikana? Tapaustutkimus työttömyys-aiheisten kirjoitusten kansallisesta ulottuvuudesta. Teoksessa Tapper, H. (toim.), *Me median maisemissa: Reflektioita identiteettiin ja mediaan* (s. 51–79). Helsinki: Palmenia.
- Wahlquist, C.** (19.3.2019). Ardern says she will never speak name of Christchurch suspect. *The Guardian*. Haettu osoitteesta <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/19/new-zealand-shooting-ardern-says-she-will-never-speak-suspects-name>
- Wahlquist, C.** (29.3.2019). Moderate media, a compassionate leader: how New Zealand reacted to a tragedy. *The Guardian*. Haettu osoitteesta <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/29/moderate-media-a-compassionate-leader-how-new-zealand-reacted-to-a-tragedy>